

BAKONYI ZSUZSANNA

NAGYSZOMBAT VÁROS KÖVETEI AZ 1567-ES POZSONYI ORSZÁGGYŰLÉSEN

Levelek tükrében¹

Bevezetés

„Az mi mi rajtunk áll, abban örömet munkálkodunk”² — írja bizalommal Nagy Márton deák Nagyszombat város követe az otthon lévőknek a gyűlés körülbelül félidejénél járva. Az idézet szerint jó hangulatú és sikerekkel kecsgetető diétáról a város küldöttei szorgalmasan tájékoztatták városuk tanácsát, és noha ezt rendszeresen minden országgyűlés alkalmával megtették, az 1567-es követjelentések a szokásosnál sokkal több információt tartalmaznak mindennapjaikról, ezért érdemes vizsgálat alá venni azokat. Milyen körülmények között éltek a követek Pozsonyban? Milyen problémákkal kellett szembenézniük? Kiket küldött a város érdekeinek képviselőjére? Mely, a város ügyeit érintő kérdésekben sikerült lépéseket tenniük?

A feltett kérdések részletes megválaszolása előtt az 1567-es pozsonyi országgyűlés jelentőségét kell körbejárunk. I. Ferdinánd és fia, I. Miksa is rendszeresen összehívta a magyar országgyűlést, Miksa már apja uralkodása alatt többször elnökölte azt (1555. július, Pozsony, 1559. január–február, Pozsony). 1567. előtt, 1566. február–márciusban és utána 1569. augusztus–szeptember–októberében is tartottak Pozsonyban diétát. Az 1567. június–júliusi országgyűlés tehát nem volt sem időpontjában várva várt, sem helyszínében a szokásostól eltérő. Összehívása mégis mind az uralkodó, mind a rendek érdekében állt. Miksának egyfelől mindenekelőtt az adót és a háborús időkben nélkülözhetetlen emberi erőforrást kellett évről évre megszereznie, másfelől a magyar rendeket is maga mellett kellett tudnia ahhoz, hogy sikeres béketárgyalásokat folytathasson II. Szelim szultánnal, akivel a drinápolyi békekötéshez vezető tárgyalásokat éppen az országgyűléssel

-
- 1 A Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltárában történő kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság tette lehetővé.
 - 2 Štátny Archív v Bratislave, Pobočka Trnava (Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltára), Magistrát Mesta Trnavy (Nagyszombat szabad királyi város levéltára), Missiles 1500–1850. A továbbiakban: SAB PTr MMTr Missiles. Nr. 2610. fol. 104. 1567. június 30., Pozsony. Nagy Márton deák — Nagyszombat város tanácsának.

egy időben, 1567 nyarán kezdték meg. A másik oldalon a magyar rendek egyre szaporodó sérelmeik orvoslását várták a királytól, melyek közül talán a legnagyobbak a katonák okozta pusztítások és a kapitányok garázdálkodásai voltak.³

Az 1567-es pozsonyi országgyűlés történetét valamint a diétán hozott törvényeket részletesen tárgyalja a Magyar országgyűlési emlékek (1564–1572) sorozat 5. kötete⁴ illetve a Magyar törvénytár 2. kötete.⁵ Bánlaky József a diétát tágabb kontextusba helyezve, az uralkodó és a rendek egymást megérteni képtelen, meddő küzdelmét festette le.⁶ Benda Kálmán a kora újkori magyar országgyűlések történetét vizsgálva az országos politikában forgolódo nemesség céljait, magatartását, az őket irányító eszméket és az ország életében betöltött szerepüket vizsgálta.⁷ Újabbán Pálffy Géza közölt részletes tanulmányt Pozsony városról, mint a Magyar Királyság új fővárosáról és az országgyűlés helyszínéről valamint a belpolitikai élet központjáról a 16. században. A diéta résztvevőinek összetételén és ennek változásain túl összefoglaló táblázatokat közöl az országgyűlés helyszíneiről is, az alsó- és felsőtábla üléseit befogadó épületek listája azonban nem tartalmazza az 1567-es év helyszíneit.⁸

3 Az 1567:3.tc. többek közt így fogalmaz: „És pedig a katonai féktelenség már oda fajult, hogy nemcsak a szegény népet háborgatják, kinozzák és fosztogatják, hanem még a főpap és báró urakat meg a nemeseket sem kímélik és ezeknek a jogaik és régi szabadságaik ellenére, eltűrhetlen károkat okozni nem tartózkodnak... Az ország karai és rendei ezért Ő felségét alázatosan arra kérik, hogy méltóztassék kegyesen megbocsátani, ha kevesebbet ígérhetnek, mint a mennyit a szükség kívánna.” Magyar törvénytár 1526–1608. Budapest: Franklin Társulat, 1899.

4 Magyar országgyűlési emlékek. 1564–1572. 5. köt. Szerk.: Fraknói Vilmos. Akadémia Könyvkiadó: Bp., 1877. A továbbiakban MOE

5 Magyar törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 2. kötet (1526–1608) Szerk.: Márkus Dezső. Bp., 1899.

6 *Bánlaky József*: A magyar nemzet hadtörténelme. 14. kötet Bp., 1940. 7–10. p.

7 *Benda Kálmán – Péter Katalin*: Az országgyűlések a kora újkori magyar történelemben. Bp., 1987.

8 *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság új fővárosa: Pozsony a XVI. században. In: Fons 20. (2013) 1. sz. 3–76. p. Az 1563-as és az 1572-es adatok alapján feltételezhető ugyan az 1567-es helyszín, Nagyszombat város követeinek misszilisei alapján azonban legalább az alsótábla üléseinek helyszínéről konkrét adatot kaphatunk.

Forrásadottságok

A 16. századi diétákon jegyzőkönyvet még nem vezettek, így a tárgyalásokról magánlevelekből és a városi követelek jelentéseiből értesülhetünk.⁹ A jelen tanulmányban vizsgált irategyüttes összesen tizenhat magyar nyelvű levelet tartalmaz. Ez a szám kiemelkedő a korszakban tartott korábbi országgyűlésekről Nagyszombat város követei által írt és fennmaradt misszilisek számához képest. A korábbi követjelentések¹⁰ csekély száma miatt nem rajzolható meg belőlük a várost képviselők helyzetét, lehetőségeit és eredményeit bemutató kép. Az 1567. június 3. és július 31. között keltezett tizenhat magyar nyelvű levél¹¹ azonban lehetősé-

-
- 9 A Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltára páratlan korajkori levélgyűjteményt őriz. A 16. századból mintegy ötezer darab latin, német, magyar és cseh nyelvű misszilis található benne. A levelek túlnyomó többségét Nagyszombat város bírójának vagy tanácsának címezték és gazdasági vagy jogi kérdéseket tárgyalnak, de akadnak köztük magánszemélynek írt személyes tárgyú levelek, tanúvallomások, meghívók és egyéb témájú levelek is. A Nagyszombat város tanácsa vagy bírója által írt válaszlevelek sokkal kisebb számban, mindössze egy doboznyi terjedelemben maradtak fenn. Ezek az iratok néhány ügy alakulásának feltérképezését bizonyosan nagyban segítenék, azonban jelenleg nem elérhetők, mert sajnálatos módon az 1990-es években egy kölcsönadás folyamán elvesztek.
- 10 Legkorábbi az 1547 decemberében Pozsonyban tartott országgyűlésről Nagyszombat város küldöttének egy darab fennmaradt levele, ezt követi az 1555. júliusi pozsonyi országgyűlésről négy misszilis, utána következnek az 1557 június–júliusban tartott országgyűlésről kettő, és az 1559 május–júniusban tartott országgyűlésről szintén összesen két levél. SAB PTr MMTr Missiles Nr. 1308. fol. 456–458. 1547. december 25., Pozsony. Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2061. fol. 387. 1555. június 30., Pozsony. Gazdag Balázs és Nyilas István — Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2063. fol. 388. 1555. július 2., Pozsony. Gazdag Balázs és Nyilas István — Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2066. fol. 392. 1555. július 6., Pozsony. Gazdag Balázs és Nyilas István — Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2067. fol. 469. 1555. július 10., Pozsony. Baráti Fábián — Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2208. fol. 143–144. 1557. június 11., Pozsony. Gazdag Balázs és Török Imre — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2212. fol. 99. 1557. július 5., Pozsony. Török Imre — Kalmár Imrénének Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2320. fol. 248. 1559. május 1., Pozsony. Pellyo János és Török Imre — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2344. fol. 250. 1559. h. n. 25., Pozsony. Török Imre — Vásáros Mihálynak Nagyszombat város bírójának.
- 11 A tizenhat misszilis levéltári jelzete: SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2583. fol. 76. 1567. június 3., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2584. fol. 77. 1567. június 6., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2585. fol. 216. 1567. június 7., Pozsony. Nagybáncsai Mátyás és Nagy Márton — Nagyszombat város

get ad arra, hogy ezt megtegyük. A levelek nagy része kiadatlan, három darabot közölt belőlük Döbrentei Gábor a Régi magyar nyelvemlékek sorozat 1842-ben kiadott kötetében.¹² Erre az országgyűlésre vonatkozó további iratokat nem őriz a Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltára, országgyűlési iratainak sorozata 1574-től kezdődik.

Az országgyűlés kezdete

Az 1567. június elsejére összehívott országgyűlés meghívó levelét április 20-án keltezték,¹³ volt tehát ideje a meghívottaknak felkészülni az utazásra, a résztvevők mégis, mint máskor is, csak lassan gyülekeztek. Az uralkodó, I. Miksa sem sietett a meghirdetett napra pontosan a diéta helyszínére érni, csak akkor utazott

tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2587. fol. 80. 1567. június 9., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2588. fol. 81. 1567. június 9., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Kő Mihálynak, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2589. fol. 82. 1567. június 10., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2596. fol. 88. 1567. június 16., Pozsony. Nyilas István és Mogor Péter — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2599. fol. 92. 1567. június 18., Pozsony. Nyilas István és Mogor Péter — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2604. fol. 97. 1567. június 24., Pozsony. Jagunics Márton — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2608. fol. 101. 1567. június 27., Pozsony. Nagy Márton — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2610. fol. 104. 1567. június 30., Pozsony. Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2611. fol. 105. 1567. július 1., Pozsony. Nagybáncai Mátyás — Szomer Jánosnak, Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2621. fol. 112-113. 1567. július 10., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás és Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2622. fol. 114. 1567. július 10., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás Jagunics Márton és Nagy Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2629. fol. 121. 1567. július 21., Pozsony. Jagunics Márton — Nagyszombat város tanácsának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2635. fol. 128. 1567. július 31., Pozsony. Jagunics Márton — Nagyszombat város tanácsának. A továbbiakban a levelek száma (Nr.) a hivatkozás alapja.

12 Régi magyar nyelvemlékek. Szerk.: Döbrentei Gábor. Buda: Magyar Királyi Egyetem, 3. köt. 1842. Nr. 2589. 59-60. p., Nr. 2596. 61-62. p., Nr. 2599. 62-63. p. Érdekes módon a két évvel később, 1569. augusztustól-októberig tartott pozsonyi országgyűlésről sokkal több, összesen ötvenkét darab misszilis maradt ránk, az országgyűlés mindennapjaira azonban jóval kevesebb utalást olvashatunk bennük, mint a két évvel korábbi származó tizenhat darab levélben.

13 MOE 100. p.

Pozsonyba, amikor már a résztvevők nagy számban egybegyűltek, június 12-én.¹⁴ Június első harmadában köszvényét kúrálta a tarcsafürdői¹⁵ gyógyvízben.¹⁶ Az uralkodót betegsége az országgyűlés alatt is kínozta, június 18-án írta Nyilas István és Mogor Péter: „Továbbá az suplicatokat beadtuk, de az fejedelemre köszvény esett, és hiába solicitáljuk, az ország még semmit nem végzett, mert az fejedelem sokat kíván, az ország pedig elpusztult.”¹⁷

A magyar rendek ragaszkodtak az uralkodó személyes megjelenéséhez az országgyűlésen, de mivel ez nem mindig történt meg, a bizonytalanság minden diéta kezdetén érezhető volt. Az 1567 júniusában Pozsonyban összegyűltek sem bíztak feltétlenül Miksa személyes megjelenésében, Nagyszombat város követe még június 6-án is azt írja, hogy: „mind azért ő felsége idejövetelében sok suspicio vagon, melyet nem értettünk akkoron mikoron kegyelmednek az leveleket írtuk. Némelyek azt mondják, hogy nem jön közénk, hanem csak képében bocsát valakit.”¹⁸ Nagyszombat követei június 3-tól várták az uralkodó érkezését és az országgyűlés megnyitását. Leveleikből értesülünk arról, hogy a főurak közül már az uralkodó megérkezése előtt Pozsonyban tartózkodott Mérei Mihály nádori helytartó, Zrínyi György tárnokmester, Zrínyi Miklós fia valamint Oláh Miklós esztergomi érsek.¹⁹ Guthi Országgh Kristóf (felesége Zrínyi Ilona, a szii-

14 MOE 80. p.

15 Tarcsafürdő (Tarcsa / Bad Tatzmannsdorf / Tarča), Ausztria. A település három gyógyforrását már a rómaiak is ismerték, jelenleg is népszerű fürdő és gyógyterápiás központ.

16 „ő felsége az manosdorfi fürdőben vagon, mostan ott fürdik” Nr. 2584. A levelek átírásában Bak Borbála: *A XVI–XVII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései* (Fons I.(2000) 1. sz. 97–137. p.) című tanulmányban közölt átírási elveit követték.

17 Nr. 2599.

18 Nr. 2584.

19 Nagyszombat város követei a primásról alkotott véleményüket finom malíciával „Az ország istene érsek uram” (Nr. 2587.) kifejezésbe sűrítik. S ez a jelzős szerkezet rávilágít a Nagyszombatban feszülő katolikus — protestáns ellentétre, mely a város életét meghatározta a 16. század második felében. A reformáció itt is mély gyökeret eresztett, és a korszakot végigkísérték a katolikus egyház és a hitújítók konfliktusai. A katolikus oldalon Várdai Pál, majd Oláh Miklós és Verancsics Antal esztergomi érsek valamint Telegdi Miklós nagyszombati plébános, érseki helytartó sorakozott fel. A másik oldalt képviselte többek közt Huszár Gál és fia, Dávid valamint Sibolti Demeter. A város katolikus jellegének megtartásához a 16. században hozzájárultak a kolostorok (ferences, domonkos, klarissza) és a jezsuita rend tagjai (1561–1567), de főként az esztergomi érsek és káptalan, mely szükség esetén nyomás alatt tartotta a hitújítókkal rokonszenvező városi tanácsot és közbenjárt az uralkodónál. Átmene-ti békét csak az 1573. január 15-én megtörtént „kézfogás” hozott, amikor Verancsics Antal királyi helytartó előkelő világi és egyházi emberek jelenlétében Telegdi és kilenc nagyszom-

getvári hős lánya, így Zrínyi György sógora) országbíró érkezését nagyon várták, de csak az uralkodóval egy időben jelent meg.²⁰ A már összegyűltek nem tétlenül várakoztak, hanem előzetes tanácskozásokba kezdtek Oláh Miklós vezetésével, hogy mire az uralkodó megérkezik, egységesebben tudjanak fellépni érdekeik védelmében, sérelmeik orvoslásában.²¹

Nagyszombat város követei

Nagyszombat városát a majdnem két hónapig tartó országgyűlésen²² a misszilisek tanúsága szerint összesen hat ember képviselte. Közülük három küldött tartózkodott többé-kevésbé mindvégig az országgyűlés ideje alatt Pozsonyban, a három deák; Nagy Márton, Jagunicus Márton valamint Nagybáncai Mátyás. Pajzsgyártó Mátyás az országgyűlés kezdetekor, Nyilas István és Mogor Péter június második felében körülbelül egy-egy hetet tölthetett a diéta helyszínén.

Kiket küldött a város Pozsonyba érdekei képviselőjére? Milyen pozíciót töltöttek be a követei Nagyszombat város társadalmi hierarchiájában és gazdaságában? Megtudható-e valami személyes tulajdonságaikról, rátermettségükről?

A követei közül legismertebb Nyilas István, aki Esztergomból települt át Nagyszombatba. A híres nagyszombati születésű udvari orvos és történétíró Zsámboky János testvérét, Annát vette feleségül 1548-ban.²³ Zsámboky János magyar nyelven levelezett Nyilas Istvánnal, több adósságrendezéssel kapcsolatos

bati polgár, köztük az 1567-es országgyűlési követ Mogor Péter, jobbát egymásba tette a béke és barátság jeléül. 1577-ben aztán a kiújult viszály következtében Sibolti Demeter protestáns prédikátor támogatása miatt börtönbe zárták Kalmár Imrét, a város korábbi bíráját. *Bessenyei József*: A kereskedelem helyzete Magyarországon 1526 után, Bornemisza Tamás és a budai menekültek működésének tükrében. MTA Doktori Értekezés. Miskolc – Budapest, 2007. 49. p.

20 Nr. 2589.

21 „Továbbá ma hat órákor az ország az mi kevesen voltunk egybegyűltünk volt, és minden embert beírtak azok között minket, mely írásnak nemigen örültünk komámmal, mert nekünk házunkhoz kellene látnunk.” Nr. 2587.

22 I. Miksa június 12-én érkezett, és a rendek által fogalmazott törvénycikknek július 27-i megerősítése után néhány nappal távozott. MOE 99. p.

23 Az esküvőjükre írt ének megjelent *Bornemisza Péter*: Énekek három rendbe című énekeskönyvében, 1582-ben. Bornemisza Péter ismerte Nyilas Istvánt, akitől 1569-ben prédikációskönyve kinyomtatására anyagi támogatást kért. In: *Nemeskürty István*: A magyar népnek, ki ezt olvassa. Az anyanyelvű magyar reneszánsz és barokk irodalom története 1533–1712. Bp., 1975. 32. p.

levele maradt fenn 1569-ből, amikor sógora viselte Nagyszombat város bírójának címét.²⁴ Nyilas István Nagyszombat város belvárosában a Szent János utcában (Platea Sancti Joanni) lakott, ahol Oláh Miklós esztergomi érseknek is háza volt.²⁵ A város életében vezető szerepet töltött be, az 1560-as években többször volt a tizenkét tagú városi tanács tagja,²⁶ 1569-ben és 1572-ben pedig Nagyszombat város bírója. Többek közt Baráti Fábrián és Sánta Ambrus nagyszombati nagykereskedő kalmártársa és testamentumosa volt.²⁷ Neve gyakran szerepel a város jogügyleteiről vezetett jegyzőkönyvben (Liber protocolli fassionalis), melyben többek közt az adósságokat jegyezték fel. Nyilas István több száz forint értékben tett tiltást különböző személyek javaira, és az ő tulajdonát is többször nagyobb összegekben tiltották.²⁸ Halálának pontos idejét nem ismerjük, azt azonban tudjuk, hogy 1579-ben már özvegyként szerepel Zsámboky Anna.²⁹ Nyilas István leveleit Mogor Péterrel együtt írta alá, elsőként az ő neve szerepel, az íráskép alapján megállapítható, hogy egyikük írta az összes misszilist.

Nyilas Istvánnal együtt töltött egy hetet Mogor Péter a pozsonyi diétán. Nagyszombatban az előkelő, belvárosi Alsó Nagy utcában (Platea Magna) lakott a város életében nagy befolyással rendelkező személyek, mint Linder Sebestyén bíró, Sánta Pál és Baráti Fábrián nagykereskedők valamint a szintén országgyűlési követ, Nagy Márton és Pajzsgyártó Mátyás szomszédságában.³⁰ Mogor Péter a város vezetésében egyre nagyobb szerepet játszott, a város jogügyleteiről vezetett jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1561-ben és 1567-ben is a városi tizenkét tagú tanács tagja volt.³¹ A városi tanács megválasztásánál arra törekedtek, hogy Nagyszombat nemzetiségi sokszínűsége képviselőt kapjon, így Szent György napján

24 SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2804. fol.13. 1569. május 14., Pozsony. Zsámboky János — Nyilas Istvánnak, SAB PTr MMTr Missiles N. 2805. fol.14. 1569. május 16., Pozsony. Zsámboky János — Nyilas Istvánnak, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2872. fol.n. 1569. augusztus 20., Bécs. Zsámboky János — Nyilas Istvánnak, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2890. fol.16. 1569. szeptember 6., Bécs. Zsámboky János — Nyilas Istvánnak, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2894. fol.17. 1569. szeptember 15., Pozsony. Zsámboky János — Nyilas Istvánnak.

25 *Bottánková, Mária*: K topografii mesta Trnavy v 16. storočí. In: Trnava, okres a mesto. Štúdie. Zostavil Jozef Šimončíč. Bratislava. 1980. 118. p.

26 SAB PTr MMTr Liber protocolli fassionalis II/ 1, 2.

27 *Németh Gábor*: Nagyszombati testamentumok a XV–XVII. századból. Bp., 1995. 54–57. p.

28 SAB PTr MMTr Liber protocolli fassionalis II/3.

29 *Bottánková*, 1980. 91. p.

30 *Bottánková*, 1980. 88. p.

31 SAB PTr MMTr Liber protocolli fassionalis II/2, 4.

(április 24.) négy magyar, négy német illetve négy szláv nemzetiségű tagot választottak.³² Mogor Péter a német nemzetiségűek között (ex germanis) került felsorolásra, így feltételezhetjük, hogy amíg ő a diétán tartózkodott, nyelvi problémával nem küzdöttek a nagyszombatiak. A városi hierarchiában való feljebb jutásának és a csúcsra érésének jele, hogy 1564-ben és 1576-ban is bírónak választották.³³ Az 1567-es pozsonyi országgyűlést követően az 1569-es diétán is Nagyszombat város küldöttei között találjuk.³⁴ A bortermelésben és kereskedelemben való részvételére utalhat az adat, mely szerint Nyilas István tiltást tett Mogor Péter borára 150 forint értékben 1566. december 11-én.³⁵

Pajzsgyártó Mátyás szegedi származású, Szegedi Kalmár János sógora volt,³⁶ szintén a város vezető rétegéhez tartozott, de nem jutott el a hierarchia csúcsára. Tagja volt a külső vagy nagytanácsnak³⁷ (centum viri electi) 1547-ben és 1552-ben pedig a tizenkét tagú belső tanácsnak is.³⁸ A bírói székét azonban nem töltötte be. Kapcsolatrendszerének feltérképezéséhez értékes adalék egy 1560-ban történt kisebb értékű kezesség, melyben érintett volt a már említett Zsámboky János-sal, Kőrmendi Gáspárral a nagyszombati domonkos rend vikáriusával és Sánta Pál nagykereskedővel együtt 18 forint értékben.³⁹ További adat a város társadalmában betöltött szerepéhez, hogy 1561-ben a magister hospitalis, a szegényeket és betegeket ellátó ispotály ügyéért felelős tisztségviselő volt.⁴⁰ Utolsó adatunk szerint 1569-ben fia Wittenbergben tanult.⁴¹ Pajzsgyártó Mátyás leveleit minden esetben Nagy Márton deákkal közösen írta alá, s mivel Nagy Márton írásképet

32 1567-ben ex hungaris: Emericus Kalmar, Michael Kys, Stephanus Nyilas, Philippus Kadas, ex germanis: Petrus Mogor, Christophorus Prwkner, Michael Swaar, Christophorus Lyngel, ex sclauis: Joannis Pellio, Iwan Horwath, Joannis Seratir, Georgius Slegel SAB PTr MMTr Liber protocollu fassionalis II/ 4. 152. p.

33 SAB PTr MMTr Liber protocollu fassionalis II/3, 5.

34 *Botta István*: Huszár Gál élete, művei és kora (1512?–1575). Bp., 1991. 306. p.

35 Magistrátne protokoly II/3. Liber actorum iudiciarum 203. p.

36 *Szakály Ferenc*: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Bp., 1995. 196. p.

37 SAB PTr MMTr Danövé Knihy 1529–1922, III b/26.

38 SAB PTr MMTr Liber protocollum fassionalis II/1.

39 SAB PTr Magistratne Mesta Trnavy Magistratne protokoly II/3, Acta Anno domini MDLX

40 SAB PTr MMTr Liber protocollum fassionalis II/2.

41 SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2781. fol. 306. 1569. április 19., Bécs. Linder Sebestyén — Nyilas Istvánnak Nagyszombat város bírójának.

számos leveléből ismerjük, úgy tűnik, hogy ezeket a leveleket az aláírásokkal együtt mind Nagy Márton írta.⁴²

A forráscsoport felét kitevő nyolc misszilis őrzi a már említett Nagy Márton deák keze nyomát. Ez nem is meglepő, hiszen ő állandó pozsonyi megbízottként gyakorlott ügyintéző, levelező és tudósító volt. 1567 és 1594 között mintegy nyolcvan magyar nyelvű levele maradt fenn, melyeket Pozsonyból Nagyszombat város tanácsának küldött és bennük az aktuális ügyekről részletesen beszámolt.⁴³ Munkája olykor Bécsbe szólította, ekkor helyettest kért pozsonyi posztjára.⁴⁴ Kézefekvő volt, hogy 1567-ben ő is képviselje Nagyszombat városát a diétán. Nagyszombatban háztulajdonos volt, az Alsó Nagy utcában (Platea Magna, Longa inferior) birtokolt ingatlant.⁴⁵ Bizonyára törvénytudó ember lehetett. Nagyszombat társadalmában betöltött szerepéről annyit tudunk, hogy pozsonyi megbízatása előtt, 1558-ban a város gazdasági ügyeit intéző kamarási tisztséget töltötte be.⁴⁶ A város követe volt az 1569-es országgyűlésen is.⁴⁷ Nagy Márton deák levelei szolgáltatják az események legrészletesebb leírását. Hivatalánál és helyismereténél fogva ő intézte el a legtöbb ügyet.

Az aláírás szerint Banczay vagy Banchy Mátyás deák feltehetőleg azonos Nagybáncai Mátyás deákkal, a nagyszombati protestáns tanítóval, „Az vitéz Hunyadi János vajdáról” (1560) című történeti ének és több gyülekezeti ének és verses história szerzőjével. 1556 és 1560 között keletkezett műveit Nagyszombatban írta.⁴⁸ 1567-ben és 1569-ben is Nagyszombat város követe volt a pozsonyi országgyűlésen.⁴⁹ Összesen két, az országgyűlés ideje alatt keletkezett levelét ismerjük, melyeket egyedül írt alá. Az első még a diéta megkezdése előtt keletkezett,

42 Pajzsgyártó Mátyásnak fennmaradt a pozsonyi országgyűlésről küldött egy magánlevele is, melyben Szomer Jánost, Nagyszombat város bíróját kéri arra, hogy távolléte alatt lányát szükség esetén támogassa. Az íráskép vizsgálata alapján ezt a levelet valószínűleg Nagybáncai Mátyás írta. SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2597. fol. n. 1567. június 17., Pozsony. Pajzsgyártó Mátyás — Szomer Jánosnak Nagyszombat város bírójának.

43 SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2669–4432.

44 Többek közt a már említett Körmenyi Gáspárt. SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2664. fol. 160. 1569. október 10., Pozsony. Nagy Márton deák — Szomer Jánosnak Nagyszombat város bírójának.

45 *Bottánková*, 1980. 88. p.

46 SAB PTr MMTr Liber protocollum fassionalis II/2.

47 *Botta*, 1991. 306. p.

48 *Botta*, 1991. 247. p.

49 *Botta*, 1991. 306. p.

a második pedig július elsején, és ebben leginkább Nagyszombatba való hazatérését sürgeti, így az általa az eseményekre és körülményekre való utalás csekély számú.

A harmadik deák, Jagunics (Jagwnych/ Jagwnyth) Márton tartózkodott a legtovább, összesen hat hétig Pozsonyban 1567-ben, az utolsó követjelentéseket ő írta beszámolván a diéta berekesztéséről és az urak távozásáról.⁵⁰ Nagyszombatban háza és földje volt,⁵¹ a város életében betöltött szerepéről azonban az országgyűlési követségen kívül nincs több adatunk. Leveleiben, melyeket egyedül írt alá, részletes leírását adja az eseményeknek. Az országgyűlési követek érdekvéviselési nehézségeit is ő fogalmazta meg: „az kereskedő uraim dolga felől ha suplicáljak, és ki képében, kegyelmedtől információt várok, ha csak kereskedők, avagy egész város képében könyörögjek, mert Márton urammal eleget tractaltunk felőle, de mert tudjuk, hogy urakhoz és kamarára információért megy, azért én is akarok kegyelmedtől e dologban mindjárt informáltatni”.⁵²

A levelek címzettje, Nagyszombat város bírása 1567-ben Szomer (Szomor/ Zwmmmer) János volt. Életéről annyit tudunk, hogy 1570-ben és 1573-ban is betöltötte a bírói tisztséget.⁵³

Mindennapok a diétán

Nagyszombat város küldötteinek Pozsonyba érkezésükkor első feladatai közé tartozott, hogy a számukra kijelölt szállást elfoglalják. Első levelük tanúsága szerint június 3-án még azt sem tudták, hogy kaptak-e szállást a városban vagy sem, így az első napokat Kis Péter nagyszombati harmincados pozsonyi házában töltötték.⁵⁴ Néhány nappal később aztán kiderült, hogy egy süveggyártó házában jelöltek ki számukra lakhatást. A körülményekkel igen elégedetlenek voltak, hisz a szálláshoz sem konyha, sem udvar nem tartozott, s a hely szűkössége miatt a szolgálkkal együtt kellett volna aludni.⁵⁵ A küldöttek szívesen maradtak volna Kis

50 Nr. 2635.

51 Nr. 2629.

52 Nr. 2604.

53 SAB PTr MMTr Liber protocollum fassionalis II/4,5.

54 Nr. 2583.

55 „Továbbá kegyelmeteknek egy süveggyártónál osztottak szállást az városban az kerítés mellett, ki nem ház, hanem disznóól. Kegyelmetek megbocsásson, egy kis szobát adtak, sem pitvara, sem udvara, hanem ugyan nem embernek való, lássa kegyelmetek, mit kell cselekedni felőle kegyelmeteknek, mert mind szolgáltaikkal együtt kell hálótnok.” Nr. 2584.

Péter házában, az övét azonban az angol követ számára jelölték ki. Kis Péter ezért felajánlott nekik egy „nagy boltot”, ahol Nagyszombat város küldöttei kényelmesen megszállhattak.⁵⁶ Valószínűleg az ajánlatot el is fogadták és elégedettek voltak a körülményekkel, mert a továbbiakban nem találkozunk a szállás minőségére vonatkozó panasszal.

A városi követek napjaik nagy részét az országgyűlésen való részvétellel töltötték. A kétkamarás országgyűlés alsótábláján foglaltak helyet, az ülések helyszínéről két levélben történik említés. „Azért három órára gyűlünk ma az klastromba az válaszáért mit üzen érsek uram”,⁵⁷ illetve „Ez mai napon hat órán voltunk együtt az szabad városbeli uraimmal az tanács házán”,⁵⁸ A klastrom valószínűleg a Főtér közeli ferences kolostor étkezőtermét jelenti, ahol az alsótábla ülésezett 1563-ban és 1572-ben is. A tanácsháza a Városházára utalhat, ahol a városi küldöttek szintén többször tárgyaltak.⁵⁹

A lakhatási körülmények megvilágítása után a mindennapi megélhetésről kell szólnunk. A követek városuktólapidíjat kaptak, ennek összege azonban nem fedezte a pozsonyi tartózkodást, mert a helybeliek kihasználták az országgyűlés adta lehetőségeket és a Nagyszombathoz képest amúgy is magasabb árakat még feljebb vitték. A követek többször is panaszkodnak háromszoros áráról, ez azonban valószínűleg nem szó szerint értendő.⁶⁰ A majdnem egy évtizeddel későbbi levelek tanúsága szerint a követeknek naponta legalább egy – másfél forintra volt szükségük a megélhetéshez, bármennyire próbáltak is takarékoskodni.⁶¹ A gyűlés résztvevői így rá voltak szorulva az otthoniak rendszeres támogatására.⁶²

56 Nr. 2584.

57 Nr. 2587.

58 Nr. 2585.

59 *Pálffy*, 2013. 20–22. p.

60 A pozsonyi és nagyszombati árak viszonylatának megállapításához alapul szolgál a Pozsonyhoz hasonló árfekvésű Soproni ár- és bérlistáinak összevetése Nagyszombatéival. L. *Dányi Dezső – Zimányi Vera*: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1989. illetve *Kazimír, Štefan*: Adalék a XVI. és XVII. századbeli árak és bérek fejlődéséhez. In: *Történelmi Szemle*. 1976/1–2. 167–210. Ebből kiderül, hogy a pozsonyi árak nagyjából harminc százalékkal lehettek magasabbak a nagyszombatiakénál.

61 SAB PTr MMTr Missiles Nr. 3354. 1576. január 4., Pozsony. Nagy Márton, Suar Mihály — Kalmár Imrének Nagyszombat város bírójának, SAB PTr MMTr Missiles Nr. 3359. 1576. január 15., Pozsony. Nagy Márton, Suar Mihály — Kalmár Imrének Nagyszombat város bírójának

62 „Továbbá kegyelmed küldjön élelét, mert bizony itt amit veszünk, Szombatban három annyit vehetnénk.” Nr. 2621.

Leveleikben pénzen kívül élelmet; kenyeret, ecetet, bort, tyúkot és ludat kértek. A drágaság csak az egyik oka volt a hazai segélykérésnek, a Pozsonyban kapható bort semmirekellőnek, a kenyeret ehetetlennek tartották.⁶³ A Kis Péter biztosította szálláslehetőség nem adott okot panaszra, de nem lehetett kényelmesen felszerelve, mert Nagy Márton deák élelmen kívül tárgyi felszereléseket is kér Nagyszombat város tanácsától: „Továbbá kegyelmek hozzon vele tálat, kanalat, tányért, abroszt, keszkenőt, asztalra szőnyeget, mert itt semmi nincsen, és élelmet is hozzon kegyelmek egy kocsin, mert itt szertelen drágaság vagyon”.⁶⁴ Pénzre volt szükség ahhoz is, hogy a követeknek önmaguk ellátásán kívül különböző ajándékról is gondoskodni tudjanak, mely segített céljaik elérésében.⁶⁵

Az ügyek elintézésében az ajándékok mellett a követ személyes tulajdonságai játszották a fő szerepet. Milyen volt az ideális követ? Nehéz egy mindenkire érvényes kategóriát felállítani, az azonban bizonyos, hogy a törvényeket és a helyi valamint országos politikát ismerő, németül és latinul tudó, befolyásos kapcsolatokkal rendelkező, érdekvégyesítésre képes ember volt. Ilyen természetesen csekély számban akadt, azt kellett tehát elérni, hogy ezekkel a képességekkel az egy időben jelen lévő követek összessége rendelkezzen. S mivel egyszerre két-három embernél több nem képviselte a várost, a hiányt pótolni kellett. Gyakran kérték a küldöttek, hogy a város törvénytudó („supplicatio imia”) embert küldjön helyettük vagy melléjük, mert sok ügyben kellett intézkedniük rövid idő alatt, és az egyes elintéznivalókhoz sem értettek egyformán. Nagy Márton írja: „Továbbá az vöröskövekkel minemű dolga vagyon kegyelmeknek, ki legfőbb dolog oly embert küldjön kegyelmek föl az ki az dolgót érti, mert (Pajzsgyártó) Mátyás

63 Nagy Márton több levelében írja: „Aztán az mely uraimat kegyelmek fölküldé, tehát élelmet onnan hozzon kegyelmektől, mert csuda drága minden... csodáljuk, az mi költséggel vagyonk, kenyeret, ecetet, bort, tikfiat, lúdfiat onnan hazulról hozzon, mert az bor semmirekellő, az kit itt árulnak” Nr. 2584. „Az min itt vettünk egy tikfiat vagy lúdfiat, nem sok híja, hogy hármat nem vehetünk Szombathban. Bizony itt az te kegyelmek pénze kell, aztán az minemű kenyeret itt adnak, meg sem ehetjük. Továbbá kegyelmed küldjön költséget, mert az kit kegyelmek adott, az elkölt az tárnokmester cenzusára és az ajándékra” Nr. 2587. Később pedig: „Továbbá kegyelmed bort, kenyeret hozzon vele, mert bizony itt igen has tekerő bor és kenyér vagyon” SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2891. 1569. szeptember 8., Pozsony. Nagy Márton — Nyilas Istvánnak Nagyszombat város bírájának.

64 Nr. 2589.

65 Mint ahogy Nagy Márton fogalmaz: „Azért ha lehet, kegyelmed küldjön valami zelenkát (körtefajta vagy más nézetek szerint a körte szláv neve) és valami szőnyeget avagy paplant, mert mikor az szekeret kenik, jobban szól” SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2653. fol. 147. 1567. szeptember 7., Pozsony. Nagy Márton deák és Slegel György Nagyszombat város tanácsának.

uram semmit ért benne. És az leveleit az melyet érsek uram az ő pecsétí alatt adott, berekesztette vagyon, azért kegyelmed föl küldje és suplicatio írnia ha nótárius uram föl nem jöhet, Márton deákat kegyelmetek küldje föl”.⁶⁶ Máskor német nyelvű fordítást kértek az otthoniaktól. „Továbbá az szőlők nevét kegyelmed fordíttassa deákból vagy magyarról és küldje föl kegyelmetek, mert az írás, az kit bíró uram (Szomer János) adott németül, nem tudjuk, hova lett”.⁶⁷ S hiába küldte a város Pozsonyba a város vezetésének színe-javát: volt vagy jövendő bírait, tanácstagjait, kereskedőit és ezek segítségére a deákokat, a legfőbb gond az elintézni való ügyek sokasága és az ügyintézők csekély száma volt: „Kegyelmetek ugyan sok terhet akar reánk rakni, kire nem lehet, hogy mind elegek lehessünk, mert vagy az hogy az ország között legyünk, vagy az hogy érsek uramnak udvaroljunk és solicitáljunk, vagy az hogy az fejedelem előtt solicitálunk, vagy az hogy az secretariusokat német és magyar kancellárián fussuk őket, vagy az hogy az Saor dolgában pöröljünk és fussunk, vagy Szabó Dénesért Balassinak szóljunk” — panaszkodik Nagy Márton deák.⁶⁸

Az országgyűlés követeinek összetett feladatait nehezítette, hogy a város egy része ferde szemmel nézett rájuk, s bennük ingyenélőket, a város pénzének felélőit látták: „Nem hogy az én házamnak és dolgomnak gondját viselnék, mint az több városok cselekednek, azokat, kiket az város dolgaiért valahova bocsátanak, de inkább megrálgalmaznak. Ezt is hiszem, hogy gyakran mondják: bezzeg az jó síposok (!) bezzeg bőven az város pénzén ingyen laknak Pozsonyban”.⁶⁹ A követelek gondjait tovább szaporította, hogy a június–júliusban tartott országgyűlés a nyári munkák elvégzésének idejével esett egybe. A Pozsonyban még júliusban is ott tartózkodó követelek egyre gyakrabban sürgetik, hogy váltsák le őket, mert „ki most nem gyűjt, télbe koplal”.⁷⁰ Az országgyűlés utolsó heteiben már csak a deákok maradtak Pozsonyban, nekik általában nem állt módjukban, hogy mással végeztessék el a munkát, személyesen kellett intézniük a betakarítást, így egyre türelmetlenebbül sürgették hazatérésüket: „Kérem kegyelmeteket mint uraimat, küldjön mást kegyelmetek én helyembe. Látja kegyelmetek, az aratás rajtam, sem pénzem, szalonnám az aratáshoz, sem lovam, hadd viselnék gondot reá”.⁷¹ „Immár

66 Nr. 2584.

67 Nr. 2621.

68 Nr. 2621.

69 Nr. 2611.

70 Nr. 2629.

71 Nr. 2610.

egy hónapja, hogy itt vagyok, mint legyen házamnál az én dolgom nem tudom. Az aratás im jelen vagyon, hiszem aratóim nincsenek, semmi takarodáshoz való készületedem nincsen, azért kérem kegyelmedet, mint bízott uramat, hogy küldjön föl kegyelmetek az uraim közül valakiket, mert énnekem is ideje házamnál dolgaimhoz látnom”.⁷² Noha az 1498:1. törvénycikk előírta, hogy az országgyűlést tizenöt nap alatt be kell fejezni, az 1492:108. törvénycikk pedig azt, hogy a király hirdette országgyűlésre négy napon túl senkire sem kell várakozni,⁷³ a gyakorlat azt mutatja, hogy az országgyűléseken a tárgyalások megkezdése gyakran hetekig késett, a diéták pedig több hónapig tartottak, jelentősen igénybe véve a követek és városaik anyagi lehetőségeit. Az időhúzás, a résztvevők idejének és pénzének végsőkig való kihasználása az uralkodó felterjesztéseinek elfogadását segítette.

Minden felsorolt nehézség ellenére a misszilisek tanúsága szerint az országgyűlés jó hangulatban telt. Kezdetben ugyan nehézséget jelentett, hogy bizonytalan volt az uralkodó személyes megjelenése valamint az, hogy Miksa német nyelven nyitotta meg a diétát.⁷⁴ Nagyszombat város követeinek levelei azonban nem támasztják alá Botta Istvánnak azt a kijelentését, miszerint: „Az 1567. évi júniusi pozsonyi országgyűlésen igen elkeseredett volt a hangulat az 1566. esztendei tétlen hadjárat miatt. Ezért írja Forgách Ferenc, hogy soha nem volt nagyobb ellenszenv fejedelem ellen Magyarországon, mint Miksa ellen.”⁷⁵ Az általa idézett „Elég panasz és kiáltás minden felől vagyon ...”⁷⁶ kijelentés még az országgyűlés kezdetére (június 16-án írja Nyilas István és Mogor Péter), és az uralkodó megjelenése körüli időszakra vonatkozik. A későbbiekben azonban nemhogy Miksa személyére vonatkozó panaszt nem olvashatunk, de június végén már Nagy Márton az uralkodó és az országgyűlés résztvevőinek aktív együttműködéséről számol be: „Mi mind éjjel-nappal azon igyekezünk, hogy miben szolgálhatunk az szegény városnak és hazánknak, az mint ő felsége, az mi kegyelmes urunk, mint édes atyja úgy cselekszik velünk ő felsége. Minden kegyelmességét ajánlotta, és arra ígérte magát, valami módot az ország ad eleibe, mind szabadságunkban, megmaradásunkban, oltalmunkban, az magyar urak és az ország vele lévén, mindent megcselekszik ő felsége, kit az szegény nyomorult községnek,

72 Nr. 2611.

73 Magyar törvénytár 1. köt. 1498:1. tc., 1492:108. tc.

74 MOE 78. p.

75 Botta, 1991. 285. p.

76 Nr. 2596.

mind nemeseknek, uraknak nagy örömük vagyon... az mi mi rajtunk áll, abban örömost munkálkodunk”.⁷⁷

Az országgyűlés eredményei

Az 1567-es pozsonyi országgyűlés eredményeinek tárgyalásakor szét kell választanunk azokat az eredményeket, amelyek a meghozott törvényekben fejeződtek ki azoktól, melyeket Nagyszombat város követei értek el. Összesen negyvenhat törvénycikk született, köztük azokkal, amelyekkel az uralkodó elérte legfőbb céljait; a minden egész jobbágytelek után befizetendő két forintos adó megszüntetését és a véghelyek megerősítésére kirendelt jobbágyok ingyen munkájának hat napról tizenkét napra történő felemelését.⁷⁸ Nagyszombat város képviselőinek leveleiben egyedül a 3. törvénycikk nyert említést, Jagunic Márton deák jegyzi meg, hogy: „Az kik elégtének, azoknak négy esztendeig megengedtetik az adó”.⁷⁹ Miksa céljainak elérésében bizonyára nagy szerepet játszott az időhúzáson túl az országgyűlésen való személyes megjelenése, valamint az is, hogy az egybegyűlt rendek nem tudták érdekeiket összehangolni és egységesen képviselni, s mint Fraknoi írja: „A feliratban foglalt tárgyakra sorrendje és megválasztása szembevetően mutatja a vezéreszme és a vezéregyéniség hiányát. A pillanatnyi bajok és szükségek foglalják le egészen a rendeket.”⁸⁰ Ez a megállapítás olvasható ki Nagyszombat város követeinek leveleiből is, akiknek sokféle, folyamatban lévő és egyszeri ügyekben is intézkedniük kellett. A töredékes információk alapján nehéz a folyamatban lévő eseteket pontosan rekonstruálni, de még az egyes részletek felvillantásával is sok értékes adathoz juthatunk.

Az első befejezett és sikeresen lezárt egyszeri ügy a város számára szükséges só mennyiség megszerzése volt. A beszerzés szokásos folyamatáról Nagy Márton leveléből értesülünk.⁸¹ Ezek szerint a sóért a város szekereket küldött az adóslévével valamint az előző szállítmány só árával együtt, tehát az aktuális szállítmányt

77 Nr. 2610.

78 Magyar Törvénytár 2. köt. 1567:3. tc., 1567: 17. tc.

79 Nr. 2629. A törvény szövege így szól: „Úgy mindazonáltal, hogy azokat a birtokokat, a melyeket a törökök és tatárok fölégettek, avagy a császári és királyi felség katonái elpusztítottak, meg ne adóztassák; hanem úgy ezeknek, valamint a zselléreknek is, méltóztassék Ő felsége, a jelen évre kirótt adó megfizetését kegyelmesen elengedni.” 1567: 3. tc.

80 MOE 87. p.

81 Nr. 2588.

hitelbe kapták. Mivel az 1567-es évben váltás történt a sóért felelős tisztviselők között, kérdéses volt, hogy hitelbe megkapják-e a szükséges mennyiséget; végül azonban a személyi változás nem jelentett problémát. Egy évvel később, 1568-ban már Nagyszombatban is működött osztrák sótisztviselő a „Salzversilberer”, aki embereivel az osztrák főtt só⁸² árultatta a magyar kősó helyett. A magyar kősónak az ország keleti felében, Erdélyben és a török birodalomban volt piaca.⁸³

A pozsonyi tartózkodás lehetőséget biztosított arra, hogy a követek a város dolgai mellett saját, személyes ügyeiket és beszerzéseiket is intézzék. Ezek a mozzanatok nyilván nem jelennek meg a város bírójának küldött leveleikben, az viszont igen, amikor Nagyszombat város bírójának személyes szükségleteire megvásárolt bor ügyében intézkedett Nagy Márton: „Kis Pétertől vettünk jó bort kegyelmeteknek”.⁸⁴ Annak ellenére, hogy a követek több levelükben is lekicsinylően szóltak a Pozsonyban kapható borról, mégis sikerült megfelelő minőségű nedűt találniuk bírójuk számára a híres szőlőtermő vidéken. Igaz, valószínűleg nem szükös napidíjuktól kellett fedezniük azt. A beszerzéseket Pozsonyban a jó helyismerettel és kapcsolatokkal rendelkező Kis Péter nagyszombati harmincados valamint Nagy Márton, a város pozsonyi megbízottja segítette.

A néhány elintézett vásárlás mellett számos folyamatban lévő ügyről számolnak be a misszilisek. Ezek közül a legtöbbet említett a „fukarok dolga”.⁸⁵ A Nagyszombat közelében fekvő Vöröskő és Detrekő várának urai ebben az időben a Fuggerek, Fugger Antal és Jakab voltak. A dúsgazdag augsburgi kereskedők vagyonaikat azzal is gyarapították, hogy részt vettek a kor legnagyobb profitját termelő kereskedelmi ágazatában, a marhakereskedelemben. A szarvasmarhák hajtása után fizetendő vámot azonban éveken keresztül elkerülték. Ez még nem volt elegendő ok a botrány kirobbanásához, ám amikor 1558-ban megverették a nagyszombati harmincadosokat, egyikük, Bácsy Benedek ezt nem hagyta szó nélkül, és feljelentette őket és tisztjeiket a királynál. Az idézésre azonban a fivé-

82 Bajorországban illetve a mai Ausztria területén a só agyaggal és más anyagokkal elegyesen fordult elő, ezért vízben kellett feloldani, majd az elegyet lepárolni. *Draskóczy István*: Só a középkori Magyarországon. In: *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet*. Szerk.: Kubinyi András – Laszlovszky József – Szabó Péter. Bp., 2008. 147. p.

83 Régi sóvágóinkról. In: *Takáts Sándor*: Emlékezzünk eleinkről. Bp., 1929. 75. p.

84 Nr. 2589.

85 Nr. 2587., 2588., 2589., 2621. Érdekes nyelvtörténeti adalék, hogy a Fugger család nevéből képzett „fukar” szavunk már a 16. század közepén köznévvé vált.

rek nem jelentek meg, és ezzel hosszú per vette kezdetét.⁸⁶ Ennek az esetnek a kivizsgálása folyhatott még majdnem tíz évvel később is. A misszlierek írói többször kérték, hogy Kalmár Imre, 1558-ban Nagyszombat város bírása jelenjen meg Pozsonyban,⁸⁷ ő azonban a kérésnek nem tett eleget. A követek viszont nem voltak illetékesek az ügyintézésben, így lehetőségeiket kihasználva jobbra beadványokat írtak a Fuggerek ügyében, ezekre azonban az országgyűlés végéig nem érkezett válasz.⁸⁸ Nem utazott az országgyűlés helyszínére a város akkori bírása, Szomer János sem, pedig neki kellett volna jelentést tennie a királynak az ügy állásáról. A levelekből megtudjuk, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek is részt vett az eset kivizsgálásában, tényleges előrelépés azonban valószínűleg nem történt.

A továbbiakban az adatok mozaikszerűségéből következően felsorolást közlünk az országgyűlés ideje alatt érintett ügyekről, illetve azokról a befolyásos személyekről, akikkel Nagyszombat város követeinek sikerült kapcsolatba lépniük. Elsőként az ispotállal kapcsolatos lépéseket említhetjük; a küldöttek kérték, hogy az egyik ispotálmester utazzon Pozsonyba érdekeiket képviselni, hogy megtette-e, nem tudjuk.⁸⁹ Többször említenek a város közelében fekvő szőlőket, melyek tulajdonjogát kellett valószínűleg tisztázni.⁹⁰ Polgári peres ügyek egész sora kerül a szemünk elé a levelek által.⁹¹ Ezen ügyek megoldását a tárnokszéktől, mint feljebbviteli fórumtól várták a nagyszombatiak, mivel Pozsony periférikus helyzetből fakadó jelentős távolságok miatt az országos bíróságok, valamint a tárnoki és személynöki szék gyakran az itteni országgyűlések alatt tartották üléseiket.⁹² A tárnokszéket, még az uralkodó megérkezése előtt megtartották, június 10-én Nagy Márton már arról számolt be, hogy: „Az tárnokmester széki elhaladott”.⁹³ Az ügyeikhez való pozitív tárnokmesteri hozzáállást Nagyszombat város követei nem bízták a véletlenre, egy kupát ajándékoztak Zrínyi György-

86 *Takáts Sándor*: A szöktetés. In: *Uő.*: Buda két árulója. Bp., 1979. 278. p.

87 Nr. 2599., 2621., 2622.

88 Nr. 2629.

89 Nr. 2584., 2588.

90 A már fentebb említett német fordítás ezen szőlők nevére vonatkozott. Nr. 2596., 2604., 2621.

91 Söveggyártó Lukács, Zavari/Saor Kristóf és Szabó Dénes neve szerepel a leggyakrabban, valamint a vörösköviék és a bresztoványiak ügye. Egy fogva tartott ember is említésre kerül. Nr. 2596., 2599., 2621.

92 *Pálffy*, 2013. 24. p.

93 Nr. 2589.

nek.⁹⁴ A szigetvári hős fia apja halála után éppen ezen az országgyűlésen nyerte el a méltóságot, és 1603-ban bekövetkezett haláláig viselte azt. Ekkor nevezték ki Guthi Országgh Kristófot is országbírónak, aki viszont mindössze két hónapig maradhatott hivatalában, mert 1567. október 19-én elhunyt. A nagyszombatiak sokszor említették a vele való találkozás szándékát, valószínűleg azonban nem sikerült kapcsolatba lépniük vele.

Az ország főméltóságai közül még Mérei Mihály nádori helytartóval és gróf Julius Salm (Julius Graf zu Salm und Neuburg) birodalmi tanácsossal sikerült beszélni Nagyszombat város követeinek.⁹⁵ Azt is megtudjuk a levelekből, hogy Miksa császártól személyes meghallgatást (privát audienciát) kértek, június 17-én 11 órára időpontot is kaptak, a fejleményekről azonban nincs tudomásunk.⁹⁶ Oláh Miklós esztergomi érsekkel nem találkoztak,⁹⁷ Hosszútóti Györggyel, az érsek udvarmesterével azonban szeptember elején sikerült beszélni, aki biztosította őket jóindulatáról.⁹⁸ Ezek az információk azt sejtetik, hogy Nagyszombat város követei nagy szorgalommal intézték ügyeiket a pozsonyi országgyűlésen. Saját szavaik azonban azt sugallják, hogy nem voltak meglegedve elért teljesítményükkel. A diéta megnyitása után három héttel, július 1-én ugyanis Nagybáncai Mátyás a következőket írta: „Mind ez óráig sem ment véghez dolga senkinek, sem országgal sem személy szerint valamiért suplicáltunk”.⁹⁹ A gyűlés közepén, július 10-én Nagy Márton közölte: „Ez ideig semmi válaszuk nem volt senkinek, hanem csak azon vagyon, mert még az ország nem végzett a fejedelemmel”.¹⁰⁰ Az országgyűlés berekesztése előtt egy héttel, július 21-én pedig Jagunicz Márton

94 Nr. 2587.

95 N. 2621., N. 2635. A Salmok (Eck, III. Niklas és Julius) az 1563-as országgyűlésen nyertek honfűsítést (1563:77. tc.). 1545-től 1580-ig a pozsonyi vár kapitányai és Pozsony vármegye ispánjai voltak, 1567-ben Julius Salm testvére, Salm Eck viselte ezt a címet. (*Pálffy Géza: Közös állam, közös udvar, közös arisztokrácia. Hatalomépítés testvérházasságokkal a Habsburg Birodalomban a 16. században. História, 2004/5.*)

96 Nr. 2596.

97 Nr. 2629.

98 SAB PTr MMTr Missiles Nr. 2653. fol.147. 1567. szeptember 7., Pozsony Slegel György és Nagy Márton deák — Nagyszombat város tanácsának. Hosszútóti György I. Miksa konstantinápolyi követe volt, fogva tartották és 1567. elején tért vissza Bécsbe. (*Gecsényi Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A magyar kamara vezetői és magyar tanácsosai a 16. században. In: Uő: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr, 2008. 482–483. p.*)

99 Nr. 2611.

100 Nr. 2621.

fogalmazott így: „De mert hogy ő felsége el akar e héten menni, félek, hogy nem lehet már itt válasz suplicatóra, és fejedelem után kellene menni”¹⁰¹

Összegzés

Összegzésként megállapítható, hogy az 1567-es pozsonyi országgyűlésről Nagyszombat város követei által írt misszilisek a diéta mindennapjainak apró részleteire világítanak rá. A magyar nyelvű levelezés általánossá válásának kezdetéről származó levelek elsősorban nem az országos jelentőségű ügyekről tudósítanak, hanem a küldöttek szállásával, megélhetésével és a hosszúra nyúlt tárgyalásokkal kapcsolatos gondjait, azok okait, és a problémák megoldását ismerhetjük meg belőlük. Értesülünk a város számára intézett beszerzésekről (só, bor), és ezek menetéről. Nagyszombat követeinek személyéről, rátermettségéről és ügyintéző képességéről is képet alkothatunk, amint folyamatban lévő peres ügyeiket a Fuggerekkel, a Nagyszombat közeli településekkel és szőlőkkel kapcsolatban tovább intézték. A misszilisek adatot szolgáltatnak az eddig hiányzó láncszemként szereplő országgyűlés alsótáblájának tárgyalási helyszíneiről. A levelek tanúsága szerint a diéta jó hangulatban, országos szinten hozott jelentős döntések meghozatalával, Nagyszombat város követei számára pedig részsikerekkel zárult.

